

VÝCHOVA DÍTĚTE DO OBDOBÍ JEHO DOSPĚLOSTI

1. FORMOVÁNÍ CHARAKTERU JEDINCE

Výchova dítěte není jen péče o miminko, batole, nebo předškoláka. Je to soubor činností, končící dospělostí zmíněného jedince a směřující k jeho budoucí samostatnosti, schopnosti vytvořit vlastní rodinu a případně vychovat dítě další. Úkol odpovědný a nelehký.

Novorozeně je nepopsaná kniha, nový člověk na světě, který svými ještě nedokonalými smyslovými orgány doslova hltá veškeré informace o okolí, nejprve omezené a soustředěné hlavně na matku, ale rychle nabírající širší pole záběru přes otce, další členy rodiny a dál a dál do světa.

Při všech těchto jevech se už od samotného narození, tj. prvních kontaktech s matkou a rodinou utváří budoucí charakterové vlastnosti takového jedince. Říká se jim hromadně jeho charakter.

Definice charakteru člověka není přesně vymezena a různí se podle autorů. Pro nás a tento případ

je to soubor projevů (chování) člověka ke svému okolí obecně (k lidem, zvířatům, přírodě ap.), tedy jaký člověk charakterově vlastně je. Realita je dána množinou vlastností jedince, které především na počátku a dále také během života získal.

Každý člověk se v průběhu života také charakterově poněkud mění i když „základní charakter“ v dětství získaný, mu zůstává většinou zachován život celý. Je známo, že zmíněný základní charakter jedince je utvářen především dvěma faktory, za prve dědičností povahových vloh-ryšů po předcích, které jsou geneticky dané a nelze je zatím jako takové nijak změnit a dále výchovou v dětském a dospívajícím věku, která člověka neobyčejně formují tak, že dědičné rysy buď hlouběji ukotví, nebo potlačí. Nevhodnou výchovou je jedinec velmi postižen. Vliv výchovy je mimořádně silný a moderní odborníci uvádí, že může některé dědičné vlastnosti, rysy povahy, i překrýt.

Jistou úpravu názorových vlastností, odvozených od jeho charakteru, člověku také přináší průběh života a životní zkušenosti, nejbohatší tedy v pozdním stáří, ovšem za jasné mysli jedince.

Genetické vlohy charakteru daného člověka jsou fixní a tedy v podstatě neměnné. Stejně jako jedinec zdědí třeba barvu očí (hnědou, zelenou, modrou apod.), zdědí i povahové rysy (přátelskost k

druhým, uzavřenost, panovačnost, nebo vsteklost, mírnost, vyrovnanost, pečlivost atd.) ve všech možných projevech a každý člověk dříve či později pozná a víceméně ví jaký třeba v jednání s dalšími lidmi je, má-li rád zvířata a která (i druh zvířete je důležitý pro základní ukazatel povahy), má-li rád přírodu atd. atd., prostě ví jakého je charakteru (typu povahy). Genetické vlohy jsou v zásadě dvojího typu – dominantní, prosazující se a recesivní, potlačené a jaksi „spící“.

Tyto vlastnosti se dědí po rodičích, ti je zdědili po svých rodičích (prarodičích) atd. Dědí se podle genetických pravidel, jako každá jiná vloha, tj. je-li matka zlostná a otec zlostný, dítě může být vzor klidu po pradědečkovi, protože „klidný gen“ přešel přes rodiče recesivně a jako dominantní se projevil až u dítěte a může to být také zcela naopak. Nauka o genetice je samostatná rozsáhlá vědní oblast.

Platí ale spíše pravděpodobnost, že dítě bude zlostný člověk po přímých rodičích také. Základem je

dědictví znaků po otci a matce půl na půl s ohledem na účinkující geny dominantní (prosazující se) a recesivní (momentálně potlačené).

Podle souborných znaků (typu charakteru, projevu jedince) se lidé obecně dělí na sangviniky – živé, pohotové, přátelské, dále na flegmatiky – lhostejné, setrvačné, nevýrazné, na choleryky – prudké, náruživé, afektované a na melancholiky – uzavřené, zranitelné, ochablé. Čistá příslušnost k typu je spíše vzácná, jedná se vlastně o určitý sklon k projevu, i když během mého života jsem se setkal také se zcela vyhraněnými typy lidí všeho druhu.

Ve vlastním zájmu by si měl každý jedinec uvědomit do které charakterové skupiny nejspíše patří

a svoje jednání a chování vhodně vědomně orientovat, tj. např. choleryk by se měl pokud možno mírnit třeba v agresi projevu.

Geneticky zděděné vlastnosti dítěte modifikuje výchova jak ve velmi útlé, tak pozdějším, předškolním věku a přes pubertu, kdy každé časové období vývoje ovlivňuje jiný

druh, jiné specifiky chování.

Je známo, že už u miminek jsou velmi důležité citové projevy především matky a děti bez těchto projevů citového vztahu se mohou stát necitlivé k druhým jedincům obecně, nebo asociální až sociopatické, bez možnosti nápravy tohoto jevu v pozdějších letech věku (citová chladnost některé děti z dětských domovů, děti opuštěných a zanedbaných rodiči a pod.).

Dítě přebírá jednání rodičů jako „vzor“ nejen vlastní výchovou, ale i pozorováním domácího života se všemi klady a zápory. Tady se také poprvé projevuje odlišnost pohlaví. Chlapci se učí chovat - jednat častěji pozorováním otce, dívky matky a tak se ovlivnění dětí rodiči podle pohlaví procentuálně mění - poněkud se rozchází.

Shrneme-li vlivy na charakter (chování, jednání) člověka a vyjádříme je procentuálně, pak přibližně

60% představují genetické vlivy, 30% výchova v dětství a jen asi 10% činí vzdělání a zkušenosti z pozdějších let.

O vlivu dědičnosti byla už řeč. Nejrozsáhlejší možností jak ovlivnit chování člověka, jeho charakterové vlastnosti, je právě jeho výchova v dětství.

Zatímco pro chlapce je vliv rodičů na vývoj jeho budoucího charakteru asi 1:1, kdy procento vlivu rodiče se mění jen s věkem (nižší věk - převládá vliv matky, vyšší věk syna - vliv otce), u děvčat jednoznačně převládá vliv matky asi až na 80% celkového výchovného vlivu. V každém případě však nepřítomnost jednoho z rodičů (rozvod, úmrtí) vede k určité deformaci výchovy ve smyslu nedostatku vzorů pro budoucí chování a tím nedostatečného umění - návodu, jak se k podobnému objektu obecně chovat a jednat s ním, ať jde o matku, či otce a posléze také potenciálně o roli muže či ženy v budoucí vlastní rodině dospělého - dnes dítěte.

Vzory v přírodě jsou velmi různorodé, od péče samotné matky o mláďata (medvědice), po péči otce

(pštros). Také lidská společnost se nechová standardně a rodinu tvoří případně několik mužů a žena, několik žen a muž, děti jsou společné ve skupině lidí ap. Proto budeme i nadále hovořit a uvažovat o evropském modelu rodiny - jedna žena, jeden muž a děti - o modelu, který dnes ve světě, zvláště rozvinutém, jednoznačně převládá.

Výchovný model ucelený (doporučení) jak a v čem správně děti vychovávat - ovlivňovat jejich charakter tam, kde to ještě jde, žádný prakticky neexistuje (samozřejmě existuje odborná literatura pro tyto potřeby), ale většina rodin, rodičů přistupuje ke zmíněnému konání jen intuitivně, tak jak se to naučili od svých rodičů a také pozorováním dějů a chování lidí okolo sebe. Řada rodičů tak většinou nevědomně velmi stíží nevhodnou výchovou start potomků do života.

Tím právě dochází k velkým rozdílům v kvalitě výchovy dětí. Je známo, že rodiny s dlouhou intelektuální tradicí (např. bývalá šlechta) vychovávají potomky podle ustálených, léty a zkušeností

ověřených pravidel, většinou s dobrými výsledky, tj. lidi charakterově zdatné. Chybná výchova, ať nedokonalá, nebo nevědomně tradovaná, je nejčastější příčinou celoživotních traumat či neúspěchů v konání jedince, často pro celý život.

Výchova dítěte (formování jeho charakteru) víceméně končí jeho psychickou dospělostí, dobou, kdy už

samo dokáže hodnotit vztahy k ostatním lidem, nejen svoje, ale i jiných. V tomto období se naplno projeví nedokonalosti výchovy dítěte rodiči a to nedokonalosti všeho druhu, např. neznalost (neumění) jak získávat a hodnotit vhodné přátele, životní partnery ap.

Období charakterové dospělosti jedince není přesně definované, třeba u vysokoškoláků, vzhledem

k dlouhému pobytu ve specifickém prostředí školy a kolektivu, je doba dospívání delší. Nesmíme zapomenout na skutečnost, že základní genetické dispozice člověka nelze prakticky změnit.

Jak už bylo řečeno, chyby ve výchově dětí jsou často nevědomé, vedené dobrým úmyslem rodičů a táhnou se přes celé generace, protože „maminka to tak říkala“! Neúmyslnou chybu ve výchově dítěte chci demonstrovat takto: Moje matka mi v dětství vždycky říkala „buď hodný chlapec a neper se“. Poslechl jsem mámu a nebral jsem se.

Když jsme se přestěhovali z města do vesnice nedaleko rodné Prahy, byl jsem od místních kluků občas bit „jako žito“, protože tady se řešily spory rvačkou, já se prát neuměl a slovo „šikana“ mělo jiný význam. Každý se tady o sebe musel dokázat postarat sám a byla to svým způsobem užitečná škola života. Brzy jsem poznal, že se musím takové řešení sporů naučit, abych tady

„přežil“ a časem jsem se také naučil, pro mne jistě i k všeobecnému prospěchu. Vlastnímu dítěti jsem pak říkal: „Nezačínej zbytečné spory, nezačínej se prát, ale když ti bude někdo ubližovat, dej mu „přes ústa takto“ tak, aby na to nikdy nezapoměl a to platí obecně stále. Matka dítěte, zastánkyně „neper se“, se velmi rozčilovala nad takovou výchovou, ale jsem trvale přesvědčen, že pravda je na mé straně a konal jsem správně, v zájmu dítěte. Neumět se „porvat“, někdy i fyzicky, se v životě nevyplácí a je to často tradovaná výchovná chyba. Musíte se ale ujistit, že bojujete za „správnou věc“. Chyby výchovy potomka, často vlekoucí se rodinami po dlouhé generace, jsou téměř vždy velmi fixované a nejsou-li korigovány jím samým, „poničí“ takto dítěti mnohdy celý život.

Koho čeká výchova dítěte, měl by se velmi vážně a do důsledků zamyslet, jaké výchovy se jemu dostalo, hlavně v čem byla pro něj nepostačující či chybná a opravit výchovný proces dítěte v těchto prvcích. To je asi vůbec nejdůležitější zásada !

Ještě je třeba pohovořit o úkolu prarodičů v tomto ohledu, zvláště v dnešní době, kdy je jejich vliv na výchovu dětí nemalý. Důvodem je především pracovní vytíženost obou rodičů v aktivním věku. Po mnoho století existovala „přirozená“ dělba práce v rodině, kde se o malé děti starala matka v domácnosti a materiálně zabezpečoval rodinu otec. V nedávné i současné době došlo a dochází k rozvratu tohoto modelu a k částečnému suplování funkce rodičů většinou prarodiči. Tím se minimálně o jednu generaci prodlužují především zápory výchovy dětí, protože prarodiče vychovávají vnoučata obdobně (podle stejných zásad) jako svoje děti, tedy dnes rodiče a čas mezi tím plyne.

V tomto ohledu je třeba pohovořit o kritériích „morálky doby“ Obecně uznávaná „morálka doby“ je soubor volných, dobrovolně uznávaných kritérií pro společensky bezkonfliktní vycházení mezi lidmi.

Po staletí byla morální hlediska prakticky stabilní. Tato kritéria se, ale v poslední době velmi rychle a výrazně mění, dokonce z generace na generaci, tj. asi po 25 letech a jsou často důvodem „mezigeneračního konfliktu“ - vzájemného nepochopení se.

Generace vychovaná ve své „morálce doby“ považuje většinou každou jinou modifikovanou morálku za nevhodnou - „amorální“ a jednání podle ní za amorální také. Jako příklad se dá uvést vztah k sexu, kdy moji rodiče nesměli toto slovo ani vyslovit, aby nezbudili pohoršení společnosti a v současné době je to celkem běžná součást života o níž se vyučuje ve škole.

Příprava dětí pro život prarodiči, ať je jakkoliv nutná, přináší tedy určité problémy, které je třeba nějak korigovat, aby získané znalosti mládeže byly na úrovni už jiné, nové doby.

Charakter člověka dotváří také vzdělání, tedy především školní výuka. Čím vyšší vzdělání jedinec má, tím lépe, i když absolvováním střední školy všeobecné vzdělání končí a mělo by být úplné. Znáám také

několik vysokoškoláků, kterým dali diplom absolutoria školy asi „aby se jich zbavili“ a tito lidé ambiciozními hlupáky už jednou pro vždy zůstali. Nedá se tedy jednoznačně říci, „čím vyšší je vzdělání, tím dokonalejší (charakterově lepší) je člověk.“

Zatímco ve škole základní převažuje při formování charakteru dítěte vliv rodiny, na střední škole, většinou v období puberty absolventů, začíná převládat vliv kamarádů, často také ještě „nezralých“ a

„nevyrovnaných“ a je třeba vývoj jedince bedlivě střežit, sice nenápadně (protože bývají působením puberty svéhlaví a ješitní), ale o to pečlivěji, aby nedošlo k nežádoucím excesům (např. kontaktům s drogami, nevhodným prostředím ap.). Dospívající člověk si rád představuje, že „dospělý“ je a zatím, jak víme, zdaleka není !

Vliv na chování dospívajícího dítěte rodiče postupně ztrácí a jen z jeho úspěchů či neúspěchů v běžném životě mohou posoudit, nakolik byli při formování jeho charakteru úspěšní. Zatímco do věku cca 25-30 let jedince jsou za jeho projevy - jednání, vlastně „morálně“ odpovědní rodiče (jak jej vychovali), v pozdějším věku už nese odpovědnost každý člověk sám, protože měl čas chyby výchovy rodičů porovnáváním jednání okolí nalézt a korigovat.

Odhalí-li dospělý člověk, kde dělali jeho rodiče výchovné chyby, měl by se je pokusit při výchově svých dětí, napravit. Takových lidí moc není a většinou se chyb ve výchově z dětství drží urputně dál i když jsou si jich třeba i vědomi. Také já se dodnes raději nějak vyhnou konfliktu, protože jsem byl v

dětství tak vychován, je to ve mně jednou pro vždy zakotvený „základní charakter“ i když to někdy není pro mne úplně dobře.